

**Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Filozófia Doktori Iskola**

Bécsi Zsófia: *John Dewey nevelésfilozófiája*

PhD értekezés

TÉZISEK

**Témavezető:
Dr. Bertók Rózsa
habilitált egyetemi docens**

Pécs, 2018

Bevezetés

A *John Dewey nevelésfilozófiája* című disszertációnak nem az a célja, hogy sorra vegye Dewey valamennyi művét, nem is az, hogy az egyes művek téziseinek a kortársakéival való egybevetését tárgyalja, hanem hogy megmutassa, vajon mennyire lehet megismerni, megismertetni a gondolkodó életművét, hangsúlyozva benne az élet szót, teljes munkásságának és életútjának segítségével. Ehhez azonban kevés a szerző kizárólagos vizsgálata. Az írás feltárja a kort és a politikai rendszert, melyben élt, valamint a hatást, mit ő maga ért el. Ami a kutatást segítette, az volt, hogy a gondolkodásmódját, szemléletét, életútját feltárjam és egybevetsem azzal, amit alkotott. Személyének és munkásságának elhelyezéséhez azonban elengedhetetlen, hogy az a kor, politikai rendszer, melyben élt és tapasztalhatott bemutatásra kerüljön. A legnehezebb kérdés az, hogy nevelésfilozófiája filozófia-e és filozófiája nevelésfilozófia-e. Szándékom szerint bizonyítást nyer, hogy filozófiája – nevelésfilozófia.

A dolgozat vonulatát legfőbb műveinek és legfőbb téziseinek sorra vétele, valamint az összegző könyvének, a *Reconstruction in Philosophy*-nak a szövegelemzése adja (4.1.2-es fejezet). Vizsgálataim tárgyát képezi a biográfiájának, korszaka sajátosságainak feltárása, valamint nézeteinek és téziseinek vizsgálata. Művei közül több elérhető magyarul is, ezeket jelöltem a dolgozatomban, de nagyobb részükhöz angol nyelven fértem csak hozzá, fordításukat magam tettem meg és lábjegyzetekben jelöltem. Eredeti nyelven olvastam azt a három könyvet, melyeket elemeztem: *Reconstruction in Philosophy*, *The School and Society* és a társszerzővel jegyzett *Ethics* címűt. Egyiket sem adták ki teljes egészében magyar fordításban.

A dolgozat újdonsága a hatástörténeti félreértések tisztázása és az életmű reális jelentőségének helyreállítása. Ezekben a törekvésekben természetesen úton vált világossá a sajátos elméleti és gyakorlati viszony szempontja. E két alapvetést nem lehet az írásaiban elkülöníteni, ebben áll a rá jellemző pragmatizmus. Dewey az eseményekről nem elméleteket konstruál, hanem a konkrét cselekvéseket és azok miérettjeit kutatja, a cselekvés magyarázatát az aktivitáson belül vizsgálja. Sajátos stílusa pedig mind az életútjának, mind a munkásságát megelőző és befolyásoló eszmétörténetnek, mind a történelmi események együttállása hatásának tudható be.

Dewey munkásságára vonatkozó téziseim a következők:

1.1. Dewey megtette a paradigmaváltást.

1.2. A „paidagógosz” eredeti funkciója szerinti pedagógus szerep Deweynél a görög hagyomány reneszánszát jelenti.

1.3. Dewey saját korát megelőző módszertant dolgozott ki.

2. Dewey pedagógiai módszere megértésének útja kizárólag filozófiájának értelmezésén keresztül vezet.

3. A demokrácia Dewey filozófiájában nem politikai fogalom és nem államformát takar, hanem a legtermészetesebb létforma.

A dolgozat célja a lehető legátfogóbban vizsgálni Dewey gondolatrendszerét, aminek struktúrája körkörösséget mutat úgy, hogy az egyes témákat járja körbe, miközben folyamatosan utalásokat tesz arra a hagyományra, melyre Dewey is épített. A dolgozat négy fő részből áll. A részek azt a kérdést járják körül, ami a fejezet címét adja, csak más-más fókusszal. Ezzel a szerkezettel a különböző vetületekből, különböző hangsúlyos pontokra koncentrálni lehet vizsgálni Dewey munkáit. Magukat a vizsgálat szempontjait a saját kutatási tapasztalataim alapján határoztam meg. Így esett a választás a neveléssel kapcsolatos munkáira (1. fejezet), a filozófiával szorosan rokonítható írásaira (2. fejezet), a társadalmiságról való gondolkodás elemeire (3. fejezet) és a sajátos gondolkodásmódjára, ami a teljes életművet áthatja (4. fejezet). Úgy gondolom, ezekből a fókuszokból vizsgálódva kellő alaposágra lehet jutni. A teljes életmű elemzésére egy ilyen terjedelmű mű nem vállalkozhat, mert egy olyan helyzet áll elő, ami meghaladja a terjedelmi lehetőségeket.

John Dewey, korszakának meghatározó gondolkodója, mint nevelésfilozófus szerepel a filozófiai hagyományban. Az életművén végigtekintve azonban pontosabbnak tűnnek azok a szerzők, akik filozófusként és nem neveléstudósként említik. Írásai nem sorolhatók egyértelműen és kizáróan sem a filozófiához, sem a neveléstudományhoz. Ahhoz, hogy megértsük a két diszciplína miként alkot nála egységet és miként egészíti ki egymást, meg kell vizsgálni mindkettő tárgyát és problémakörét. Mindehhez a nevelés oldaláról indítok (*1. Dewey és a neveléstudomány*), amivel bemutatom *John Dewey*-t, mint a modern iskolarendszer és nevelési elméletek atyját (*1.1. A nevelésfilozófia tárgya, Dewey mint nevelésfilozófus*). A már említett tudományterület; a nevelésfilozófia, hagyományait tekintve megalapozott, de más területektől nehezen elhatárolható, így gyakran kiforratlan tudományterületként aposztrofálják (*1.1.1. A nevelésfilozófia mint diszciplína*). *Dewey* írásainak elhelyezéséhez azonban elengedhetetlen megismerni kérdésköreit, és viszonyulásait egyéb tudományterületekhez. Ehhez segítséget nyújt nevelési elmélete, melyet a neveléstudomány nagyjai iránt megfogalmazott kritikájaként írt meg. Ezen szerzők sorra vétele és bemutatása (*1.1.2. Nevelésfilozófiai hagyományok*) után térek rá arra a módszertani igényre, ami *Dewey*-t is a neveléstudományi írásaira motiválta (*1.2. Módszertani dilemma*). Elméleti alapvetésein túl a gyakorlatban kísérleti iskola alapításával is igyekezett bizonyítani nézetei helyességét. Alátámasztásul elemzem *The School and Society* című írását. Utóhatása azonban viharos (*1.3. Dewey-t érő kritikák*), amiért főként a pontatlanság, és a leegyszerűsített értelmezés okolható (*1.4. Félreértelmezett gyakorlat-orientáltság*). Életműve nem pusztán pedagógiai vonatkozású művekből áll, gondolkodóként filozófusnak is tekinthetjük. Felvetődik a kérdés, hogy miben áll filozófussága (*2. Dewey és a filozófia*). Szerinte a filozófia életviteli kérdés. Olyan tudományterület, amely segítséget ad a hétköznapi életben, ami eligazodást nyújt, elemzéseivel a tisztánlátáshoz segít. A történeti előzmények felvázolása (*2.1. A Dewey-t befolyásoló filozófiai hagyomány*) után tisztán megmutatkozik, hogy miként alkot egységet a nevelés és a filozófia. A nevelés célja az életben való eligazodásban segíteni, ehhez módszereket találni. Leegyszerűsítve: a formát adja a nevelés, a tartalmat pedig a filozófia (*2.2. A neveléstől a filozófiáig*). Amennyiben elfogadjuk *Dewey*-t a filozófia művelőjeként, a filozófia részterületei között kell őt elhelyeznünk. Műveiben a helyes életvezetés és a közösségi együttélés kívánalmairól írt. Egyértelmű lenne mindezek fényében az etika szemüvegén át vizsgálni írásait (*2.3. Mennyiben etikai szerző Dewey?*), ami viszont problematikusává válik, ha korának etikai szerzői közé próbáljuk besorolni (*2.3.1. Az etika főbb területei és ágazatai a XX. század küszöbén*). *Dewey* műveinek elemzése során arra jutunk, hogy erkölcsi gondolatai inkább társadalomfilozófiai, valamint politikai írásokban jelennek meg. *Tufts*-al közös *Ethics* című kötetük bemutatása is ezt támasztja alá (*2.3.2. Dewey írásainak etikai vonatkozásai*). Ahelyett, hogy egy-egy erkölcsi kérdésre fókuszálna, egészében vizsgálja a társadalmi jelenségeket és problémákat (*3. Dewey és a társadalmiság*). Ahhoz, hogy megértsük a szerző gondolatvilágát és azt, hogy számára mi bírt jelentőséggel, sok segítséget nyújt a személyes életút (*3.1. Dewey életútja*), valamint a korszakra jellemző viszonyok megismerése (*3.2. Az Amerikai Egyesült Államok társadalma és gazdasága a XIX. és XX. század fordulóján*). A kor társadalmának vizsgálata (*3.2.1. Társadalmi sajátosságok*) megköveteli, hogy szót ejtsünk a demokráciáról. Az amerikai társadalom fő célja a demokrácia értelmezése és megvalósítása a mindennapi politikában. Ehhez azonban ismernünk kell a demokrácia történetét és típusait (*3.2.2. Demokrácia-felfogások*). Valamint érdekes megfigyelnünk, hogy *Dewey*, aki a legkülönbözőbb társadalmat érintő eseményekre reagált, mit is gondolt a társadalmiságról (*3.2.3. Dewey gondolkodása a társadalmiságról és annak utóhatása*) és miként is képzelte el, hogy hogyan lehet hatni rá (*3.2.4. Társadalmi nevelés*). A XIX. századvégen kezdődött egy olyan folyamat, ami az Egyesült Államok nagyhatalommá válásához vezetett. A bevándorlás soha nem látott méreteket öltött, ami a gazdasági életre is jelentős hatást gyakorolt. A gazdasági változások pedig olyan mértékig meghatározták az emberek hétköznapi életét, hogy a világszemléletre és a legkülönbözőbb

területek gondolkodóira is hatással voltak (3.3. *A gazdasági szemlélet hatása Dewey életművére*). Dewey írásaiban fontos momentum a gazdasági szerkezet és társadalmi berendezkedés viszonyának elemzése (3.3.1. *Gazdaság és társadalom viszonya*). Így történhetett, hogy amikor lehetősége adódott nevelési elméleteinek kipróbálására, gyakorlatban történő alkalmazására és iskolát alapított, akkor olyan kollégái segítségével tette mindezt, akiknek munkásságát a korszak és a jövő generációi számára is hasznosnak ítélte. Ekkor dolgozott együtt *Charles Beard* és *James Harvey Robinson* történészekkel, valamint *Thorstein Veblen* közgazdással (3.3.2. *Veblen és a közös iskola*). Dewey neveléseméleti írásainak háttérét kutatva megismerhetjük azokat az okokat, amelyek az érdeklődését motiválták. Az okok és a meghatározó problematikák sorjázásával pedig megismerhetjük az életmű célját. A cél maga pedig újfent a nevelésben csúcsosodik ki (4. *Dewey életműve*). Dewey életműve az emberi létre koncentrálni, minden vizsgálata az egyén boldogságának megtalálására és az ismeretek továbbadására szolgál. Mindehhez pedig egy olyan szemléletet alapozott meg, amit az elemző leírásán túl a gyakorlatban is alkalmazott (4.1. *Pragmatizmus a gyakorlatban*). A pragmatista iskola hagyományai a felvilágosodás korabeli európai gyökerektől egészen napjainkig meghatározóak (4.1.1. *A pragmatista elmélet célja*). Érdekes megfigyelni, miként válik egy világkép, egy látásmód önálló iskolává, filozófiai irányzattá (4.1.2. *Szemléletből irányzat*) úgy, hogy az élet legkülönbözőbb területein érezteti hatását. Az életmű áttekintése után summázként egy olyan értékrendet kapunk, aminek különlegessége a kortalanságban, a legkülönbözőbb helyzetekben is fennálló érvényességében rejlik (4.2. *Mi az érték Dewey-nál?*). Ezt az értékrendet pedig az iskolai gyakorlatba próbálta átültetni (4.3. *Szabadság a nevelésben*). Dewey munkássága a pedagógiában elvitathatatlan érdem, megannyi újító törekvés látott napvilágot az ő kezdeményezésére (4.4. *Dewey utóhatása*) és a későbbi gondolkodók hatására is (4.4.1. *Progresszív iskolák*). A XXI. század pedig újabb kihívásokat és újabb nehézségeket támaszt a pedagógia számára, melyekre reagálni kell, és melyekhez Dewey elképzelései is segítségünkre lehetnek (4.4.2. *A pragmatista nevelés jövője*).

A dolgozat sokkal inkább egy attitűd bemutatására vállalkozik úgy, hogy felkutatja kialakulásának okait és befolyásoló tényezőit. Célja továbbá, hogy bizonyítsa *John Dewey* filozófiai munkásságát, mintsem hogy vállalkozzon egy életmű egészének körüljárására. Írásai alapvetően két nagy téma köré csoportosíthatók: a demokráciáról vallott nézetei, valamint a nevelésről szóló gondolatai köré, de egy folyamatos kutatómunka során kirajzolódik, hogy valamennyi írásműve egyetlen koherens egészzé áll össze. Ez pedig nem egy tanításban, vagy egy elméletben mutatkozik meg, hanem abban a szemléletben, hogy életművét időről időre leporolták, manapság pedig ezek kifejezetten egy markáns reneszánsz körvonalait adják. Tagadva, vagy vállalva, de gyakran a mi korunk ellehetetlenülő oktatási módszereinek és gyakorlatának orvoslására használják.

1. Az életmű vizsgálatának módszertana és különössége

Módszertanilag a dolgozat felépítése körkörösséget mutat, melyben minden fejezet egy-egy fő szempont követése (1. neveléstudomány, 2. filozófia, 3. társadalmiság, 4. életmű) köré épül. A körkörösség struktúrájában vizsgálom a fogalmak helyét és jelentőségét a teljes életműben. Bemutatom azt a történeti háttérrel, ami megelőzte és befolyásolta gondolkodását, valamint azt a hatástörténetet, melynek alakulásában nem kevés része volt. A többirányú vizsgálódás után bizonyosságot nyer *Dewey* filozófiájának különlegessége, ami az egyszerűségében, hétköznapiságában, természetességében és életközelségében mutatkozik meg. A különösségét elsősorban a tudományos igényességéből származó gyakorlat adja. A gyakorlati és az elméleti szempontok összekapcsolódásai és kölcsönös visszacsatolásai meghatározzák szinte minden írásának szerkezetét. Az elméleti szempontjait hitelesíti a gyakorlati megvalósulásban. Az

elmélet és a gyakorlat állandó kölcsönhatásban vannak, ezek végül a gyakorlat gyakorlatát konstituálják.

2. Dewey pedagógiájára vonatkozó tézisek

Dewey elméletének bemutatása előtt érdemes a **neveléstudomány**nak, mint diszciplínának korabeli szerepét tisztázni, különös tekintettel annak résztudományára, a **nevelésfilozófiára**. A filozófiai hagyomány szoros összefüggést mutat a neveléstörténet tudományával. A dolgozatban a történeti szálat követve, inkább a módszertani változásokra és az azokat kiváltó okokra helyeződik a hangsúly, ami Dewey újszerűségének megértéséhez és annak értékeléséhez a hatástörténeti vizsgálattal elkerülhetetlen. Dewey is felismerte az adott korszak és az adott társadalmi viszonyok adta lehetőségeket és kihívásokat és ezekhez egy olyan módszertant választott, mellyel igyekezett válaszokat adni és a további problémáknak elébe menni. A múltban már megtapasztalt jelenségekből és alkalmazott módszertanokból kiválasztotta a sikerességhez és a hatékonysághoz megfelelőket, amiket aktualizált. A történetben felhalmozott tudásanyagot nem csak tudáselemekként értelmezte, hanem a múltban lejátszódott folyamatok tanulságát felhasználva alkotott újat.

Dewey paradigmaváltó gondolkodó. A pedagógiai paradigmaváltást a tanárszerep értelmezése és a tananyag definiálása jelenti. A tanár személyével kapcsolatos újra értelmezés gondolata legalább 100 éves, míg maga a megvalósulás teljes mértékig elmaradt. Fogalmi szinten a változás a gyerekközpontú oktatás terve. A tanulási módszertant illetően a képességeket, a kompetenciákat és az egyéni igényeket veszi számításba. De az elméletnél még mindig nem jutottunk tovább. A tanárszerep megváltozásának programját „A filozófia a nevelés elmélete” kijelentésben összegzi. E kijelentés az elméleti tudományos gondolkodás számára túl egyszerűnek tűnik, míg a gyakorlata rendkívül összetett, mert a nevelés nála az élet maga, amiből összefoglaló néven lesz a nevelésfilozófia. A paradigmaváltás a vizsgálati módszer paradigmaváltása is egyben, aminek az egyén felé fordulása kiinduló követelménye.

(1.1.) Dewey megtette a paradigmaváltást. Indoklás: A nevelés nem az életről szól, hanem az élet maga. A nevelés nem felkészítést jelent, hanem gyakorlást. Az iskola nem modellezett események próbáinak helyszíne, hanem védett környezetben alkalmat teremtő közeg a közös problémamegoldásra. (V.ö. Reed and Johnson. Philosophical Documents in Education. New York: Longman, 2000 p.94) A tudás nem egyénileg birtokolt ismeret, hanem közös megegyezéseken alapul és egyezményesnek tekintett megoldás egy problémára.

(1.2.) A „paidagógosz” eredeti funkciója szerinti pedagógus szerep Deweynél a görög hagyomány reneszánszát jelenti. Indoklás: Az iskolával kapcsolatos nézeteivel létrehozta a progresszív oktatási reformot. Azt állítom, hogy ez nem egy reform, hanem egy reneszánsz, mégpedig az antik görög kultúra reneszánsza. A reneszánsz kifejezetten a tanárszerep megítélésén látszik. Az ógörögöknél a **paidagógosz** volt az a rabszolga, aki a polisz bölcseihez kísérte a gyerekeket. A mai pedagógus szavunk tehát nem is igazán a bölcsekre utal, hanem a kísérő személyre. A kíséret szimbolikusan is értendő, hiszen a kérdésektől a probléma megoldásáig kíséri a gyermeket. A Dewey-féle progresszív oktatás elítéli a tantermi kereteket, az előre meghatározott tananyagot, helyette inkább problémamegoldó cselekvést vár el az iskolától. Ebben a cselekedtetési folyamatban a tanár nem vezető, még csak nem is irányító szerepet tölt be, hanem ő a segítő, a feltételek megteremtésének biztosítója a közös problémamegoldásban.

(1.3.) Dewey saját korát megelőző módszertant dolgozott ki. Indoklás: A pedagógia történetének tanulmányozása és a legújabb alapítású iskolák módszertana még *Kilpatrick*¹

---

¹ William Heard Kilpatrick (1871-1965) amerikai pedagógiai szakember, Dewey tanítványa volt, ő dolgozta ki a mára már közismertté vált projekt-módszert, melynek lényege, hogy nem lineárisan felépített tanmenet az oktatás

projektmódszerén is túlmutat azzal, hogy a tanárok nem problémákat találnak ki és kínálnak a diákoknak megoldásra, hanem konkrét élethelyzetekben sarkallják őket aktivitásra, akut problémák, helyzetek kezelésére biztatják őket. Az oktatásban Dewey-reneszánsz tapasztalható.² Az első három tézis magyarázatát az első nagy fejezetben teszem meg bővebben.

Dewey több szempontból is paradigmaváltóként értékelhetjük. Az egyik szempont a neveléssel kapcsolatos. A pedagógiában a paradigmaváltás a tanárszerep értelmezésében mutatkozik meg, valamint a tananyag definiálásában. A tanár személyével kapcsolatos újraértelmezés gondolata több, mint 100 éves, a gondolat megvalósulása azonban teljes mértékig elmaradt. Üdvözítő a pedagógiában, hogy már legalább fogalmi szinten változást tapasztalhatunk a gyerekközpontú oktatás hangsúlyozásával. Továbbá végre téma lett a képesség, a kompetencia, az egyéni igények és a tanulási módszertan is. De az elméletnél még mindig nem jutottunk tovább. A tanárszerep megváltozása még mindig kívülről indít. Még mindig jelzőkkel, tevékenységekkel ruházzuk fel a tanárt és még mindig nem jutottunk el az egyén szintjére. John Dewey annyira egyszerűen fogalmaz, hogy a tudományos gondolkodás nem is veszi komolyan. Az ő válasza ugyanis: „A filozófia a nevelés elmélete.” A nevelés pedig az élet maga. Így igazából nincs is más, csak nevelésfilozófia. A tanár szerepét túldimenzionáljuk. Státuszt gyártunk hozzá, tartalom nélkül. Diplomához és elvégzett kurzusokhoz kötjük a pedagógus definiálását és elfelejtjük a személyt nézni. A paradigmaváltás a vizsgálati módszer paradigmaváltásával történik csak meg. Ez pedig az egyén felé fordulásból fakad. A tanárt, mint egyént teszi a vizsgálódás középpontjává. A tanár épp úgy ember, mint ahogy azt a diákoktól elvárja. Ha a tanár csak „leereszkedik” a tanóra szintjére, nem fog tudni tudásátadást végezni. A paradigmaváltás mindaddig nem fog lezajlani, amíg ennek sürgető igényét a tanárok maguk nem érzik, amíg nem tudják a hagyományos értelmében vett tanárságukat levetkőzve őszinte önmagukat adni. Amíg a tanári lét által akarják meghatározni saját identitásukat, a diákok és a szülők sem fognak bizalommal fordulni hozzájuk. Egyszerűen előbb emberként, stabil identitású egyénként kell gondolniuk önmagukra.

3. Dewey filozófiájával kapcsolatos tézisek

Dewey neveléstudományokhoz való kapcsolata után filozófusként mutatom be. Dewey minden gondolata társadalmi kérdésekhez kötődik. Ezek a kérdések éppen ezért nála nem maradhatnak meg az elméleti elemzés szintjén. A felvetett problémák pontosabb bemutatását hétköznapi eseményeken keresztül demonstrálta, magyarázatait példákkal illusztrálta, konkrét megoldási javaslatait pedig a neveléstudomány területén adta közre. Ezt az utat járom be Dewey életművében, jelesül azt az utat teszem meg, ami a filozófiai problémáktól a nevelés kérdéséig vezet el. Magának a szerzőnek e gondolati sorrend magától értetődő és természetes, de a nevelési elméletek elemzésekor a gyakorlati problémák megoldási javaslatáival szembesülve a filozófia válaszaihoz jutunk. Ez a körforgás, ahogy egy problematikát a filozófián és a neveléstudományon keresztülvezetve vizsgált, hol az egyik, hol a másik tudomány módszereit és eszközeit használva, a két tudomány szoros kapcsolatának, sőt, egymásra épülésének magyarázatát adja. Azt állítom, hogy **(2.) Dewey pedagógiai módszere megértésének útja kizárólag filozófiájának értelmezésén keresztül vezet.** A tézis igazolásához sorra veszem a filozófiai hagyomány azon elemeit, melyeknek közvetlen hatása érzékelhető az életműben.

---

alapja, hanem egy probléma megoldását célzó projekt elkészítése. Módszerének elfogadottságát is jelzi, hogy jelenleg Magyarországon több tárgyból is projekt-érettségit lehet tenni (pl.: emberismeret és etika, társadalomismeret, gazdaságismeret, média, biológia).

² Magyarországon ezt a módszert követi például a Budapest School, aminek első évfolyama 2015 szeptemberében indult, 2018-ban pedig már több vidéki városban is alapítottak hasonló iskolákat, pl. Solymáron, Szegeden, Pécsen pedig hasonló munkaformával a Pécs-Somogyi Vadgesztenye Szabadiskola.

Indoklás: Félreértések/félreértelmezések helyett az analizálás kerül a középpontba, ezek segítségével állítom azt, hogy tanítási módszertana túlmutat a pedagógia tudományán. A gyakorlati oktatás helyett a gyakorlatban nevelés a módszere, aminek létjogosultságát és működési elvét pragmatista nézeteivel indokolja. Dewey nem kérdező filozófus, mint amilyen *Szókratész* volt, de nem is újrakérdező, mint *Descartes*, hanem reagáló. A filozófia a világmagyarázatok felé vezető kérdések tudománya, ezért furcsa egy olyan filozófus, aki nem kérdéseket tesz fel, hanem mindig a jelenre fókuszál, az aktuális helyzetekre reagál. Dewey témái gyakran reakciók az aktuális eseményekre, társadalmi történésekre, közéleti problémákra. Tézisem bizonyítékául szolgál dolgozatom második fő része.

Dewey szerint a filozófia életviteli kérdés. Egyfelől a filozófia nem pusztán száraz tudomány, fogalmakkal terhelt tananyag, elméleti írások sora, hanem módszerek, szerkezetek és tanítások gyűjteménye, másfelől pedig az életviteli kérdések a filozófia gyakorlati területének, az etikának a kereteit adják. Dewey értékelő írásai is etikai művek, annak ellenére, hogy egyetlen műve sem kapott kifejezetten etikai jelzót.³ De valamennyi írásában olyan értékítéleteket fogalmaz meg, melyek alapjait képezhetik a tanításnak. Ebben a fejezetben azt a kérdést is megvizsgálom, hogy vajon Dewey erkölcsi tanítása köthető-e bármely korabeli etikai irányzathoz – ehhez végigveszem a kor irányzatait, azok jellemzőivel –, vagy pusztán az értékelő személyes értékelésében az utókor véli felfedezni az egyik-másik irányzathoz való tartozásának jeleit. Munkásságának etikai vonatkozásának vizsgálatához a neveléstudományi kötetek mellett a társadalomfilozófiai, valamint a politikafilozófiai írásait is vizsgálom. A vizsgálatot némiképp nehezíti, hogy munkái nem minden esetben elemző művek, stílusát tekintve inkább személyes értékelései egy-egy helyzetnek, vagy problémának, mintsem szigorú tudományos szövegek. Feltételezem, hogy ez az inkább esszé-stílus vezetett oda, hogy Deweyt a filozófia hagyományának marginalizált tagjaként tartják számon. Filozófiai munkásságát elemezve elhelyezem a filozófiai irányzatok rendszerében, kiemelem azokat a fő problémákat és fogalmakat, melyeket érvelései és értékelései során használt.

4. Dewey társadalmiságról alkotott nézeteivel kapcsolatos tézisek

(3.) A demokrácia Dewey filozófiájában nem politikai fogalom és nem államformát takar, hanem a legtermészetesebb létforma. Indoklás: A demokrácia lehetőség. A lehetőség mindenki számára adott a növekedésre (growth). (V.ö.: Reconstruction, p.186) Demokráciáról alkotott nézetében is a görög hagyomány reneszánszát látjuk. Visszanyúlik *Arisztotelész* államelméletéhez, aki természetes képződménynek tartotta az emberi közösségeket. (Reconstruction, p.44) Tézisemet a dolgozatom harmadik részében fejtem ki bővebben, úgy, hogy a probléma legkülönbözőbb megközelítéseiből (mint az életút bemutatása, állami berendezkedés vizsgálata, eszmetörténeti hatások elemzése) vizsgálom az életművet.

John Dewey munkáinak vizsgálatakor nagyon nehéz feladat az írásokat, mind a témájukat, mind a felvetett kérdések megközelítési módját tekintve szigorú kategóriákba sorolni. Nem műfaji kritériumok mentén haladt és nem iskolákat követett, hanem az aktualitásokra reflektált. Tanulmányainak nagy része reakció az általa tapasztalt társadalmi, szociális és oktatási problémákra. A következőkben igyekszem bemutatni azt a közeget, melyben Dewey élt és dolgozott. Az életművére gyakorolt hatást azonban nem csupán a

---

³ Kivétel: *Ethics*. LW7. Az 1932-es mű három fő fejezetből áll. Az első egy etikátörténeti áttekintés, nagyobb hangsúllyal az ókori tanításokra. A második fejezet tematikus, és az etika fogalmai (jó, bölcsesség, lojalitás, stb.) kerülnek elemzésre. A harmadik fejezetben pedig életterületenként vizsgál morális tartalmú jelenségeket. Ebben a fejezetben bontakozik ki a világ változékonyságának jelentősége. Morális ítéleteink megalkotásakor is figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy az a környezet, és az a viszonyrendszer, amiben élünk, folyamatosan változik. Bővebben a kötetről a 2.3.2-es fejezetben írok.

közvetlen eseményekben lehet felfedezni. A XX. század amerikai kultúrájának hatásaira reagált. Ehhez a történeti tények is alapul szolgálnak, csakúgy, mint a társadalmi problémák mellett az irodalmi, művészeti irányvonalak és az egyetemi életet befolyásoló trendek. Ebben a fejezetben a társadalmiságot nem pusztán a szerkezeti változások adják, hanem a gazdasági elméletek és folyamatok is. Mindezek fényében válik igazán érthetővé munkássága.

John Dewey életét a polgárháború (1861-1865) és a hidegháború (1947-1991) keretezte. Az amerikai történelemben ez az időszak olyan változásokkal teli, melyek nem múltak el nyom nélkül sem a társadalomban, sem a demográfiában, valamint a gazdaságban, a politikában és a technikai újítások terén sem. Élete során ezek a változások azt eredményezték, hogy az Egyesült Államok addig vidéki jellegű társadalmában megjelent a városiasodás. Ennek hatására a javarészt mezőgazdasággal foglalkozó lakosság egyre nagyobb érdekeltséggel bírt az ipari gazdaságban. Az **iparosodás** hatására a világ egyik vezető hatalmává nőtte ki magát. A változások gyökeresek voltak, de mégsem vezettek az egyes problémák végleges megoldásaihoz. Az Egyesült Államok felszabadította a rabszolgáit, de nem adta meg nekik a fehérekéhez hasonló kiváltságokat. Befogadta az európai és az ázsiai bevándorlók millióit, de nem tudta megoldani a tőkés és munkások közti konfliktust, akik a városi iparban vettek részt. Szavazati jogot adott a nőknek, de nem adott egyenlő esélyeket az oktatás és a gazdasági intézmények terén. Amikor a kis falvak és városok közvetlenségre épülő közösségi élet intenzitása csökkent, akkor szembesült a közösségi élet új formáinak szükségével, amely képes fenntartani a demokráciát városi és országos szinten is. (V.ö.: Zsigmond: 2005)

5. A dolgozat konklúziója

Az utolsó fejezetben arra teszek kísérletet, hogy a korábban tárgyalt területeket összefüggésbe hozva mutassam be *John Dewey* életművét. A pedagógiai tevékenységét, ami főként filozófiai alapokon nyugodott, és személyes meggyőződésekből tevődött össze; a filozófiai szemléletét, ami az amerikai gondolkodásmód sajátosságait hordozta. A történelmi háttér meghatározta személyes élettörténet jelentős momentumaiból, az események hatásaiból egy következetes stílus, újszerű gondolkodásmód született. Az előző fejezetekben igyekeztem tematizálni a filozófiai, irodalmi, és történelmi szempontú hatástörténetet, valamint igyekeztem kitérni arra, hogy a saját munkássága az egyes tudományterületeken – vagy a tudományos életben – hogyan hatott a következő generációkra. Tettem mindezt azzal a szándékkal, hogy megértssem, miként lehetséges az, hogy van/volt egy ikonikus gondolkodó, akiről szinte valamennyi filozófiai és pedagógiai összefoglaló mű említést tesz, de jelentősége valahogy mégsem ér fel a kánon nagyjaival.

Mi a szabadság? Egy állapot, egy vágy, vagy talán egy módszer? Értelmezésére megannyi magyarázat született az egyéni érzelmek színterétől egészen a társadalmi jelenségek vizsgálatáig. *John Dewey* írásaiban megannyi módon visszaköszön a szabadság gondolata és talán nem túlzás azt állítani, hogy filozófiájának alapfogalmai közt tarthatjuk számon.

Feinberg Társadalomfilozófia című írásában pontosan kategorizálja a szabadság egyes fajtáit és formáit. A fogalom megértése talán könnyebb az angol szabad – free szó értelmezésével. *Feinberg* ugyanis először különbözteti meg a pozitív szabadságot a negatív szabadságtól. A magyar nyelvben a **szabad** szó egyértelműen pozitív értelmet hordoz. Nem egyszerűen szabad valamit megtenni, hanem valami béklyótól szabadon, megszabadultan tehetünk meg valamit. A további kategóriák elemzéséhez segítséget jelenthet az angol „ability” képesség szó, ami a velünk született lehetőséget hordozza. Nem mindegy, hogy azért áll valami a szabadságunkban, mert társadalmi támogatottságot kapunk hozzá, vagy azért, mert egyéni vágyunktól vezérelt saját cselekvési képességünk ezt lehetővé teszi.

A pozitív és negatív szabadság fogalmának megkülönböztetését *Isaiah Berlin*⁴ nevéhez kötik, kinek az értelmezése jelen esetben számunkra talán még fontosabb, mint *Feinbergé*, (az 1980 a *Társadalomfilozófia* c. kötet megjelenési éve), hiszen *Berlin Dewey* kortársa volt. A rigai születésű gondolkodó 1958-ban jelentette meg pamfletjét, az 57 oldalas írást *The Concepts of Liberty (A szabadság fogalmai) címmel*⁵, mely egyetemi előadásának írott verziója. Később több formában, több más előadással kibővítve is megjelentette, de az alapgondolat megmaradt. A már említett angol nyelvű fogalomhasználattal egyszerűbb értelmezni a koncepciót. Negatív szabadságként a „**free from**” kifejezéssel illelhető jelenségeket jelöli meg, míg a pozitív szabadságot a „**free for**” – szabad valamit megtenni – vonzatos igével értelmezi. *Dewey* filozófiájában és írásaiban inkább a *Berlin*-féle értelmezés mutatkozik meg. A negatív szabadság szintén pozitív értelemmel bír a magyar nyelvben. E szerint az értelmezés szerint tehát negatív szabadságról beszélünk, amikor valami szabadságban gátló tényezőtől mentes állapotra utalunk, például védelemre valamiféle bántalmazással szemben.

A szabadság társadalomfilozófiai értelmezését, vagy talán még pontosabban, politikafilozófiai értelmezését *Jean-Jacques Rousseau* adta meg. Ő ugyanis olyannyira a kánon része, hogy a későbbi szerzők, kutatók számára alapirodalomnak számítanak a művei. Az talán nem is kérdés, hogy aki magas fokon műveli a filozófiát, találkozott-e a nevével, olvasott-e a szabadságról alkotott nézeteiről. A felvilágosodás kori gondolkodó egyik gyakran idézett gondolata: „az ember szabadnak született, de mindenütt láncokat visel”⁶, alapvető kiindulási pont a szabadságról való gondolkodásunkban. Az alapvető szabadság, mint **természeti jog** illeti meg az embert, az a **társadalmi jogban**, a pozitív jogban később és különböző módon korlátozásra kerül. A társadalmiságunk már önmagában korlátokat jelent az egyén egyedüliségére vonatkozó szabadságára nézve. Hiszen attól a pillanattól kezdve, hogy nem egyedüli létezők vagyunk a világban, a társadalmiságunk már önmagában korlátokat jelent, a másikkal való viszonyulás, a másikkal való együttélés kapcsán. Ha szigorúan vesszük a szabadság teljességének lehetőségét, akkor azt sem a biológiai szükségleteink, sem a lelki szükségleteink miatt nem fogjuk tudni kiteljesíteni. Az egyéni szükségleteken túl a társadalmi lét maga után vonja a köteleességeket, az elvárásokat, a normák, szabályok által diktált viselkedések és tettek sorát, melyek mind egyre távolabb vezetnek a szabadságtól. A társadalmi értelemben, vagy politikai értelemben vett szabadság azonban túllendül ezen az abszolút értelemben vett szabadság lehetetlenségének problematikáján. Elméletileg a politikai szabadság igenis kivitelezhető, de szinte lehetetlen megnevezni egy olyan korszakot, állapotot, ahol megvalósult volna. A társadalmi különbségek – melyek végzetes voltára már *Rousseau* is utalt a magántulajdon létrejöttéről szóló esszéjében – eleve magukban hordoznak egy olyan mértékű diverzitást, mely kiterjed a szabadság legkülönbözőbb szegmenseire. Kiterjedhet az anyagi biztonságon alapuló szabadságra, a szólásszabadságra, az önkifejezés szabadságára, vagy akár bizonyos természetjog által meghatározott szabadságokra is (mint amilyen például az egészséges élethez való jog).

A szabadságról alkotott nézetek és azok jelentése is nagy különbségeket mutat az egyes szerzőknél. Még akkor is, ha stílusukat, értékrendjüket tekintve hasonló a gondolkodásmódjuk. Példaként említhetjük a három kortárs, inkább liberális gondolkodású filozófust: *Dewey*, *Berlin* és *Rawls* egészen más módon közelítenek a tolerancia határaihoz, a jóléti állam megvalósulásához, vagy akár a demokrácia értékeihez.

Isaiah Berlin Négy esszé a szabadságról című kötetében olvasható a *John Stuart Mill és az élet célja* című írása. *J.S. Mill A szabadságról* című műve ugyanis rövid terjedelme, de annál erőteljesebb tartalma miatt a filozófiatörténet alapidokumentumai közé került. Ahogy a disszertációm célja, hogy bemutassam *John Dewey* gondolkodását az élettörténetén és az általa

⁴ *Isaiah Berlin* (1909-1997): társadalom- és politikaelméletekkel foglalkozó filozófus

⁵ Lásd: *A szabadság két fogalma*. In: *Négy esszé a szabadságról*. pp334-443.

⁶ *A társadalmi szerződésről* (1762, I.I: Az első könyv tárgya)

tárgyalt témákon, valamint a megtett társadalmi aktivitásokon keresztül, ugyanúgy fontosnak érzem, hogy a vizsgált gondolkodók élettörténetéről is informálódjunk, amennyiben ez elősegíti a világosabb és tisztább képet a gondolatairól, elméleteiről. *Berlin* a fent említett írásában – mely eredetileg előadás volt – kitért *Mill* neveltetésére. Apja, *James Mill*, tanárának, *Jeremy Bentham* elméleteinek alapján nevelte fiát. *Bentham* úgy tartotta, az ember természeti objektum, akinek a neveltetése, ha racionális módon történik, akkor megelőzhetővé válik számára a tévelygés és butaság. A teljes odafigyelés, a tudományos alap elengedhetetlen feltétele a folyamatnak. *James Mill* így nevelte a fiát, akinél igen határozott eredményeket ért el. *John Stuart Mill* tizenkét éves korára csodagyerek lett, már ha egyáltalán használhatjuk rá a gyerek kifejezést, hiszen olyan fokú intellektusra tett szert, ami egy felnőtt embernek is becsültére vált volna. Több nyelven írt, olvasott, beszélt és saját írásai jelentek meg. A *Bentham* elveit követő módszer sikeresnek bizonyult.⁷ Egészen addig, amíg *John Stuart Mill* határozottan nem ébredt öntudatára. Pszichológiai szempontból talán még érdekesebb lehetett a felismerés pillanata, amikor is *J. S. Mill* számára nyilvánvalóvá vált, hogy személyisége egyáltalán nem mutat sem összefüggéseket, sem kiegyensúlyozottságot. Bár **intellektusa** jócskán meghaladta kortársaiét, szembesült érzelmi elmaradottságával. Nem sikerült az érzelmeket megélnie, ami a kor előrehaladtával egyre nagyobb problémát jelentett számára. Fiatalember korában érte az első igazi krízis, amivel nem tudott mit kezdeni. **Önelemzése** során igen hamar rájött, hogy az emberi élet célját nem képes megfogalmazni önmaga számára. A hangsúly pedig az emberin van. A tudományos élet összefüggéseit jól ismerte, a tudományos gondolkodás módszereit jól alkalmazta, csak éppen az emberi élet, az emberi lét sajátosságaival nem volt tisztában. Ez a felismerés először komoly problémákhoz és lelki válságokhoz vezetett. A céltalanság felismerése során még az öngyilkosság gondolata is felmerült benne, majd pedig saját gondolattól vezérelve, elkezdte szélesíteni a látókörét, mégpedig pontosan azokkal a dolgokkal, melyektől apja és *Bentham* tanításai óva intettek. Nyitott a kevésbé tudományos, vagy racionális tartalmak felé, úgymint a költészet, az irodalom, a művészetek felé, melyek igen nagy segítséget jelentettek számára a lelki táplálék megtalálásában. Így ismerkedett meg *Wordsworth* verseivel, *Coleridge* írásaival, vele személyesen is találkozott. *J. S. Mill* tizenhét éves korára hatalmas személyiségfejlődésen ment keresztül. Rátalált a boldogságra, melyet képes volt önmaga számára definiálni. Később sem tagadta meg azt a tanítást és azt az értékrendet, melyet apjától és részben *Bentham*tól is kapott, de sokkal árnyaltabb módon, kiegészítésekkel, saját értelmezésekkel adott tovább. A döbbenet, ami *Mill*t érte, hasznos tudásként szolgálhat a pedagógia számára. Vannak kutatók, pedagógusok és tanárok, akik egyéni tapasztalatok, míg mások ösztönös megérzés alapján találják rá, vagy legalább törekszenek rátalálni az egészséges egyensúlyra a tanításban. Az **értelmi** és **érzelmi nevelés** elszakíthatatlan egymástól, amennyiben a célunk egészséges emberek nevelése. Akik számára nem adott még a felismerés ezen útja, azoknak elméleti alapként szolgálhat többek között *J. S. Mill története*⁸.

Az alábbi három szerző mindegyike más aspektusból definiálja az emberi⁹ szabadságot:

⁷ De persze az továbbra is kérdés marad, hogy vajon *Mill* zsenije, vagy a nevelés hatása hozott ilyen eredményt?

⁸ Ezen a ponton jegyzem meg, hogy az intellektuális nevelés túlzása, a gyermek egyéniségének fejlesztésével szemben más gondolkodók élettörténetében is problémaként mutatkozott. Gondoljunk csak René Descartes életútjára, aki a szigorú jezsuita kollégium oktatása és elvárásai miatt már rémálmoktól küzdött és aki *J.S. Mill*hez hasonló megfogalmazást tett a tudományok hasznosságára és az életben megmutatkozó értelmére vonatkozóan. Lásd: Elméletek az első filozófiáról, valamint Értekezés a módszerről

⁹ A klasszikus szerzők mindig az ember szempontjából határozták meg a specifikákat, míg a mai társadalmakban (a jogvédelemnek az állatokra való kiterjesztésének következtében, a zöld mozgalmak, a gender-kutatások fényében) inkább a természet, a biológiai jelleg dominálnak a meghatározásokban. Például az állatok jogait azért védik, mert az állatok abban hasonlítanak az emberre, hogy ők is képesek a szenvedésre. Peter Singer ausztrál filozófus-bioetikai alapozó munkája *Az állatok felszabadítása* (1975) címmel jelent meg. Érvelése az állati jogok mellett az, hogy az állatok is képesek gyönyört és fájdalmat érezni, ezért őket is megilleti az emberi jogokhoz hasonló védelem. „If a being suffers, there can be no moral justification for refusing to take that suffering into consideration. No matter what the nature of the being, the principle of equality requires that its suffering be counted

„nem annyira az értelem által válik ki az ember az állatok közül, mint inkább azon tulajdonsága által, hogy szabadon cselekszik” (Rousseau: *Értekezés az emberek közötti egyenlőtlenség eredetéről és alapjairól*. Első rész. p96)

„Az ember szerinte nem elsősorban abban különbözik az állattól, hogy ésszel rendelkezik, vagy hogy szerszámokat és eszközöket talál fel, hanem abban, hogy képes választani; hogy leginkább akkor önmaga, ha ő választ, nem pedig mikor őt választják.” (Berlin írja J. S. Millről. *Négy esszé...* p453)

„Ami a szabadsággal kapcsolatban értékes, az nem a negatív, az interferencia hiánya, hanem a pozitív, az individualizált én ereje.” (Fordítás tőlem. John Dewey: *The Public and Its Problems*. LW2, p329)¹⁰

Rousseau számára a szabadság a szabad cselekvésben mutatkozik meg, ami az embernek egy olyan sajátossága, amire való képessége teszi emberivé, különlegessé, az állatvilágtól megkülönböztethetővé. Érdekes módon pontosan ezt az állatvilágtól való különbözőséget viszi tovább *John Stuart Mill*, aki a szabadságban a **döntés szabadságát** látja, a képességet a választásra. Az egyén számára a szabadságot a saját döntése, választása jelenti, mikor nem kényszerül bele egy döntésbe, vagy nem válik a másik választásának tárgyává. Az egyéni döntés szabadságának gondolatát viszi tovább *Dewey* az ő definíciójában, ahol is a döntés, a választás az egyénre, az énré koncentrálódik, ahol az ágens személye – még jobban – felértékelődik. A választás során a választónak magának az önálló, egyedi énjé válik hangsúlyossá, ezt emeli ki, mint pozitív szabadságot, az én választásának szabadságát, ami nem magától értetődő, automatikusan lezajló folyamat. Önmagunk választásához, az egyéniség, egyéni lét felismerésének, az egyénivé, önmagunkká válás folyamatának feltétele szükséges, ami tapasztalat, felismerés, és a szabadság maga. *John Dewey* minden társadalmi vonatkozású, politikai célzatú, vagy a neveléssel kapcsolatos írását átjárja az a gondolat, hogy a szabadság az egyén számára **önmaga választásának alapfeltétele**. A nevelés feladata pedig ezt a szabadságot megteremteni az egyénben önmaga individualizációjára, valamint eszközöket, módszereket, utakat ennek megvalósítására. A szabad választás az egyénben lezajló folyamatokban – legyen az akár intellektuális gondolkodásra, akár érzelmi döntésre vonatkozó – a szabad akarat kérdését veti fel. Az egyéni szabadság az akarat szabadságában mutatkozik meg, abban, hogy a döntéseink során milyen mértékben hagyatkozunk egy értékrendre, jelesül önmagunk értékrendjére, vagy milyen elvárások mentén hozzuk meg azokat. Ez morális kérdéseket is felvet, ami lelkiismereti döntésekhez vezet. *Kant* filozófiájában az **autonómia** fogalma az ember önmagára vonatkozó döntéseit és szabályadásait tartalmazza.¹¹ A kanti autonómia annyiban lesz gyakorlattá, amennyiben a szabadság, az egyéni döntés és akarat alapozza meg. Mindezek feltétele pedig az a fajta felvilágosultság, az a fajta érettség és felnőtté, ami az öntudatnak és a kritikai gondolkodásnak az eredménye.

---

equally with the like suffering – in so far as rough comparisons can be made – of any other being.” (Singer, 1979, p.50 „Ha egy lény szenved, ott nem lehet morális indok arra, hogy ezt a szenvedést figyelmen kívül hagyjuk. Nem számít, milyen lény, az egyenlőség elve megköveteli, hogy a szenvedése oly mértékben számíton, mint bármi más szenvedése – amennyiben ilyen durva összehasonlításokat lehet tenni – bármely más lénynék.” – fordítás tőlem)

¹⁰ „What is valuable about freedom is not the negative absence of interference but the positive 'power to be an individualized self'”

¹¹ *Kant*: Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás? c. cikkében kitért az autonómia fogalmára is. De már a nyitó gondolat, a felvilágosodás definíciója hordozza magában a felismerés, az önállóság és a szabadság gondolatát. „A felvilágosodás az emberiség kilábalása önmaga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy mások vezetése nélkül gondolkodjunk.”

A fentiek fényében egy teljes fogalmi kör látszik kibontakozni, melyek logikai összekapcsolódásai értelmet nyernek és melyek az életút vizsgálatok összefüggésbe is kerülnek. Dewey nevelésfilozófiájának alapgondolata, a szabadság gondolata, és mindaz, amit ez a gondolatiság képvisel és továbbhagyományoz a későbbi iskolák számára három elemből épült fel. (1) A szabadság társadalmi vonatkozású értelmezéséből, ami egészen a Rousseau-féle szabadság értelmezéstől vezetett Mill gondolatain át Berlin elemzéséig. Berlin pozitív és negatív szabadság kategóriáját használta Dewey is. (2) Az individualizáció jelentőségéből, mely Kant szabadság fogalmának autonómiára vonatkozó gondolatain keresztül kapcsolódik Dewey értelmezéséhez. (3) A személyiségfejlődés és fejlesztés lehetséges útjaiból, melyek a filozófiatörténetből is ismert példákön keresztül mutatkoznak meg úgy, mint ahogy Dewey azokat neveléstudományi vizsgálódásaiban és a személyes élményei során megtapasztalta.

John Dewey munkásságát tekintve egyetlen területen sem teremtett saját elméletet, se saját fogalomkört, se saját rendszert. Azonban valamennyi írására igaz az „újító” jelző. Miben rejlik ez a bizonyos újítás? A nevelés kérdéskörében és az esztétikában egyértelműen módszertani hatásában. Politikafilozófiájának újítását még csak módszertanként sem tudjuk definiálni. Sokkal egyszerűbb és pontosabb, ha a szemlélet szót használjuk. Dewey különössége az újfajta szemléletek megalapozásában rejlik. Nagysága pedig abban az előremutató újításban, amelyet máig sem sikerült általánosoként elfogadni sem a pedagógiában, sem az esztétikában, sem a politikafilozófiában.

A tevékenység-centrikus nevelés ma még csak fogalomként sincs jelen a társadalmunkban. A cselekedtető-pedagógia néven már láthatunk törekvéseket, de a pedagógia forradalma még mindig a Dewey által „elhibázott szembeállításnak” nevezett állapotnál tart. Még mindig csak a tananyag-centrikus nevelés és a gyermekközpontú nevelés párhuzamáról hallunk, holott megoldásként már száz éve javasolta Dewey a kettő feloldását a pragmatista neveléssel.

Amit Dewey írt az *Art as Experience*¹²-ben, a műalkotás befogadása az az aktivitás, amikor a műalkotás megtapasztalásának hatására mi magunk, a befogadók alakulunk. Az esztétikai tapasztalat is ahhoz járul hozzá, hogy jobbbá váljunk. Hiszen minden egyes tapasztalási folyamattal újabb és újabb információk birtokába juthatunk önmagunkkal kapcsolatban. Ez az önmegismerés pedig a fejlődésünk.¹³

A politika-filozófia tekintetében is várat magára Dewey demokrácia-felfogásának felhasználása. Az ő megfogalmazása alapján a demokrácia nem csupán a külső keretre, a berendezkedés adta lehetőségekre és korlátokra vonatkozik, hanem az egyénre is. A demokrácia inkább „életforma, életszemlélet, amelynek szellemében az emberek kialakítják intézményeiket”. (Vitányi, 2007, p186) A társadalomról, társadalmi berendezkedésről való gondolkodás az életformából és az életszemléletből fakad. De ha mint politikai tevékenységet, mint céltételezést feltételezzük a demokráciát, akkor azonban nincs kialakult szemlélet. Csakis érdek és körülmény. Onnan számítva működik a tömeghatás, mikor a többségi szempont diktál.

A nevelésfilozófiára szükség van. Fontos, hogy azok a jelenségek, melyek a társadalmi létünket határozzák meg, elemzésre kerüljenek, mint amilyen az iskolai közeg, benne minden szereplő helyzetével, motivációjával és viselkedésével. Fontos, hogy a nevelésnek, az oktatásnak a körülményeiről, lehetőségeiről, céljairól és módjairól is empiriák készüljenek. Jelen társadalmunk, mely egyszerre bír fogyasztói, információs, technikai-technológiai felhasználó, stb. jelzőkkel, elemzései csak multidiszciplináris eszközökkel válnak vizsgálhatóvá. A társadalomtudományok eredményes munkájához elengedhetetlen a biológiai tudományok eredményeinek figyelembe vétele is. Az agy kutatás olyan eredményekkel szolgál, ami a vágyak, motivációk és viselkedések megértését segíti. A tanítás és tanulás, a hasznos tudás, a figyelemfelkeltés, a motiválás, a társadalmi folyamatok generálása csupa olyan téma,

¹² Art as Experience, LW10

¹³ V.ö.: Bacsó Béla: Tapasztalat és esztétika c. cikke In: Tapasztalat és esztétika. Kijárat Kiadó, 2016. pp131-146.

melyek a nevelésfilozófia területére tartoznak. Az a sürgető igény, mely világszerte jelen van egy új iskolai reformra, nem valósulhat meg a nevelésfilozófia kérdésfeltevései nélkül.

A disszertáció megírása közben folyamatosan élt bennem egy megmagyarázhatatlan érzés, jelesül arról, hogy valamiképpen védelmem alá kell vennem *John Dewey*-t, a gondolkodót. Nem titkolt célom volt, hogy egy olyan összegzésre tegyek kísérletet az ő munkásságát és személyét tekintve, ami bebizonyítja, hogy a mesterségesen gyártott fogalmak, a modellezhető elméletek és a törvényszerűségekre emelkedett állítások elmaradása ellenére egy nagy formátumú, újjító szellemiségű és nagy hatású gondolkodó életművével van dolgunk.

Mitől egyedi *Dewey*? Az elemző típusú filozófiai művekhez szokott olvasó számára írásai kifejezetten könnyedek, könnyen érthetők, gyakorlatias megközelítésű világlátást kínálnak. Ahogy azt *Sidney Hook* írta a *Later Works I.* kötetének¹⁴ bevezetésében, *Dewey* maga is hitt abban, hogy főbb nézetei egy egységet alkotnak. Valamennyi gondolata és valamennyi elmélete és vélekedése összefügg. Nem hagyományos értelemben vett rendszert alkotott, hanem egy szemléletet mutatott.¹⁵ *John Dewey* gondolkodó volt. Ezen belül kategorizálni, nagyon nehéz. A *Stanford Encyclopedia of Philosophy*¹⁶ például 105 cikkelyében említi. Tartják őt episztemológusnak, esztétának, tudományfilozófusnak, etikusnak, politikafilozófusnak, valamint pedagógusnak, pragmatistának, feministának. Mégis minden nézete, minden megállapítása egy koherens egészé áll össze a teljes életművében. A pragmatista szemlélet nála nemcsak módszer volt, hanem valóban a világot a maga aktivitásában igyekezett szemlélni. Alapvető tényként kezelte a változékonyságot, akár a társadalom, akár az egyén jelenségeiről írt. Minden elmélete és gondolata magyarázatot nyert nevelésfilozófiai írásaiban.

Jogosan vethetjük fel a kérdést, hogy miért éppen *John Dewey* az, akit a nevelésfilozófia kánonjának egyik legjelentősebb szerzőjeként említhetünk. A neveléstörténet megannyi újjító gondolkodót ismer, rengeteg korszakát megelőző, módszertanát tekintve különleges szerzőt sorakoztat fel. Mivel emelkedik ki *Dewey* ebből a sorból? Azzal, hogy ő nem megújítani szándékozott a pedagógiát, hanem teljes egészében újra-konstruálni. A nevelés fogalmának egy, az addigiaktól merőben különböző értelmezést tulajdonított. Nem a nevelés célját igyekezett megfogalmazni, sem a nevelés módjait kidolgozni, hanem magának a nevelés fogalmának, a jelenségnek a magyarázatát igyekezett megadni egy teljesen új módon. Neveléseméletében alapvető paradigmaváltást hajtott végre. (V.ö.: Pavlovski, 2014) *Dewey* tévesnek ítéli az összes korábbi neveléssel kapcsolatos elképzelést. Eszerint a nevelés nem egy felkészítési folyamat, nem egy elérendő eredmény. Mivel a változást fejlődésként aposztrofálja, így a változás az, ami körülvesz és mintegy folyamatként zajlik. A nevelés erkölcsi mibenléte pedig a jóra való törekvés. A jobbá válás érdekében történő változások magukban hordozzák a folyamatos javulás lehetőségét. Ezért nem lehet nála a nevelés egy lehatárolt folyamat. Ennek sem kezdete, sem vége nincs és soha nem zárul le. Hangsúlyos benne az egyén, aki a társadalmi közösség tagja, aki aktív cselekvője minden létezőnek. A nevelés fogalmával kapcsolatos tévutakat és problémákat a következőkben látja: szerinte nincs benne késztermék, nincs eredmény, nincs céltételezett jövő, nincs végállapot, cél-eszköz szétválasztás. Ami megmarad, az a folyamat, a jelen és a jelenlét, a változás és átalakulás és a teljesként felfogott élet. *Dewey*nál tudatosan, vagy még öntudatlanul az életünket éljük. Az élet pedig maga a változás,

---

¹⁴ Dewey összes művének kiadása a Southern Illinois University Press gondozásában történt. A 37 kötetes sorozat főszerkesztője Jo Ann Brydson volt, aki minden egyes kötethez annak témájában kutató kollégáját kérte fel az előszó megírására.

¹⁵ „Although Dewey believed that all his central views hung together, he had no system in the traditional sense.” LW1, Introduction, viii

¹⁶ A dolgozatomban megjelölt hivatkozások a Stanford Encyclopedia of Philosophy cikkeire annak internetes verziójából kerültek felhasználásra.

melyben nem lehet elkülöníteni a nevelésre vonatkozó szakaszokat, mert a nevelés maga az élet. Az életről való gondolkodás pedig maga a filozófia.

6. A doktori dolgozat témájához kapcsolódó fontosabb saját publikációk és konferenciaelőadások

- *A nevelés értékei.* **2018.** május 17-18. Pécs – konferencia előadás
- *Filantropia az iskolai gyakorlatban. John Dewey és Rudolf Steiner nevelésfilozófiájának összehasonlítása.* **2017.** november 22. Baja – konferencia előadás
- *Út az elmélettől a gyakorlatig – John Dewey nevelésfilozófiája.* **2017.** október 19-20. Szabadka – konferencia előadás, megjelent: In: Éva Borsos, Zsolt Námesztovszki, Ferenc Németh (szerk.): A Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar 2017-es tudományos konferenciáinak tanulmánygyűjteménye [Zbornik Radova Nachnih Konferencija Uchitel'skov Fakulteta na Magarskom Nastavnom Jeziku 2017]: Tanulmánygyűjtemény [Zbornik radova] [Book of selected papers]: XI. nemzetközi tudományos konferencia, VI. módszertani konferencia, IV. IKT az oktatásban konferencia. 1122 p. Konferencia helye, ideje: Szabadka, Szerbia, 2017.10.19-2017.10.21. Szabadka: Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2017. pp. 42-48. ISBN:978-86-87095-76-2
- *A szabadság, mint innovatív módszer.* **2016.** szeptember 13-14. Komarno – konferenciaelőadás, megjelent: Juhász György, Orsovics Ivette, Nagy Melinda (szerk.): Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban = Súčasné aspekty vedy a vzdelaťvania: SJE Nemzetközi Tudományos Konferencia. Komárno: Selye János Egyetem, 2016. ISBN: 978-80-8122-187-3
- *Jelenkori problémák az iskolákban, száz éves válaszok a pedagógiában.* **2014.** április 3-4. Pécs – konferenciaelőadás
- *Történetek – tanítások – ideálok.* **2011.** december 6. Pécs, PAB – konferenciaelőadás
- *A befogadás mint (újra)alkotás.* **2011.** március 26. Pécs – konferenciaelőadás, megjelent: In: Bertók Rózsa (szerk.): Esettanulmányok: Esetek/Tanulmányok a nevelés, az orvoslás és a művelődés köréből. Pécs: Ethosz Egyesület, 2011. pp. 101-105. ISBN: 978-963-88149-3-7
- *A nevelés lehetőségei az értékteremtésben.* **2010.** október 14-15. Győr – konferenciaelőadás, megjelent: In: Lőrincz Ildikó (szerk.): XIV. Apáczai Napok 2010 - Nemzetközi Tudományos Konferencia - Konferenciakötet: Európaiság, magyarság Közép-Európában. 978 p. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2010.10.14-2010.10.15. Győr: Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2011., ISBN: 978-963-334-030-1
- *Dewey értékszemléletének vizsgálata a nevelési módszertanon keresztül.* **2009.** október 15-16. Győr – konferenciaelőadás, megjelent: Dr Bertók Rózsa (szerk.): Etikatörténeti tanulmányok. 159 p. Pécs: Ethosz Egyesület, 2010. pp. 114-122. ISBN: 978-963-88149-2-0
- *A pedagógiai módszertan megújulásának sürgető igénye és lehetséges módjai.* **2009.** szeptember 7-8. Komárno – konferenciaelőadás, megjelent: Nagy M (szerk.): A Selye János Egyetem „Oktatás – Tudomány – Társadalom“ I. Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete. 834 p. Konferencia helye, ideje: Révkomárom, Szlovákia, 2009.09.07-2009.09.08. Révkomárom: Selye János Egyetem, 2009., ISBN: 978-80-89234-83-7
- *Az értékek megváltozásának lehetséges útjai.* **2007.** október 18-20. Győr – konferenciaelőadás, megjelent: Lőrincz Ildikó (szerk.): XI. Apáczai Napok 2007 - Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmányok: Értékkörzés és értékteremtés. 844 p.

Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2007.10.18-2007.10.20. Győr: Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2008. pp. 726-733. ISBN: 978-963-9883-12-3

- *Filozófusok a pedagógia felelősségéről.* **2006.** október 12-14. Győr – konferenciaelőadás, megjelent: Lőrincz Ildikó (szerk.): X. Apáczai-napok 2006 – Hagyomány és fejlődés - Nemzetközi Tudományos Konferencia: Tanulmánykötet. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2006.10.12-2006.10.14. Győr: Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, 2007. 1-2. kötet. ISBN: 978-963-7287-18-3